

társak, illetve azok által a leendő keresztkomák kiválasztása. Ez öskeresztény gyakorlatnak laikussá alakult utóda lett a nálunk is többféle dívó komálás, mátkálás, komatál küldés, amelyik viszont másrésről ósrégi szokásban gyökerezik: a primitív népeknél gyakorolt testvérré fogadásban, mikor is a nem vérrokon legények, illetve leányok különféle szertartás között egymást egész életükre testvérré fogadták.

A komálás korai hazai emlékét nem ismerjük, és a századforduló után már csak kevés helyen dívott. Így Göcsejben, Somogyban, s ott is inkább csak a lányok között. A rítus azonban azonos. Egy tányérra, a mátká- vagy komatálba üveg bort, néhány hímes tojást és perecet tettek, fehér kendővel letakarták és elvitték vagy elküldték annak, akivel komálni akartak. Az átadásnak rigmusa is volt. Tájanként változó ugyan, de eléggé általános az, amit például Nagyatádon mondtak:

*Komatálat hoztam,
Fő is aranyoztam.
Koma küldi komának,
Koma vátso magának.
Ha nem váttyo magának,
Küggye vissza komának.*

Ha az illető nem akarta elfogadni a komaságot, a tálát valóban vissza is küldte. Ha viszont elfogadta, akkor a tojásokból elvett néhányat, illetve kicserélve hasonló ajándékkal juttatta vissza. Egyszerűbb formája volt az, amikor két leány hímes tojást cserélt. A leányok e komaságot — a tojáskomaságot — halálig megtartották, még akkor is, ha asszony korukban nem is kereszteltek egymásnak gyermeket.

Fehérvasárnapot követő hétfőn, húsvéthétfő oktávján fejeződött be a húsvétolás, mégpedig szertartásosan. S hogy e nap valaha népünnep volt, igazolja, hogy a középkorban keltezésül is szolgált. Neve egyúttal árulkodik a rítus lényegéről: *dies concussionis ovorum*, vagyis a tojások összeütésének a napja. 1380-ból ismerjük első előfordulását, de akkor már évszázados szokásról tanúskodik. Gyökerében mágikus: jósló cselekedet. A legények páronként ütögették össze a húsvétkor kapott hímes tojásokat. Amelyiké végül épen maradt, annak mutatott a sors termékeny, hosszú életet. Később aztán versengéssé, a múlt században pedig már nyerészkedő játékká változott ez az Erdélyben türkölés, Somogyban kókányolás néven még századunk elején is dívott szokás. Megegett, hogy egyesek a sorsot irányítani, a jövőt biztosítani kívánták: festett fatojással versenyeztek. És ha aztán kitudódott a turpisság, akkor bizony verekedéssel végződött a húsvétolást befejező mulatság.

BÁLINT SÁNDOR

A Júdás-misztérium hagyományvilágunkban

Júdás a legendának, szakrális népköltészetnek, de a profán szépirodalomnak is egyik legvitatottabb bibliai alakja. Az apokrifok és középkori legendák, misztériumjátékok megszállottja tudomásunk szerint a mi kódexirodalmunknak csak epizód-szereplője. Főhősként — legalább eddigi forrásismereteink szerint — a magyar középkor liturgiájában és ikonográfiájában sem találkozzunk vele. Lehetséges azonban, hogy szöveg szerint alig ismert középkori misztériumainkból épületes illusztrációként, a megváltás teljességének szemléltetéséért mégsem hiányzik.

Meggyőződésünk, hogy a csíksomlyói világdráma, nagypénteki barokk misztériumjáték középkori hazai előzményekre támaszkodik, ha ezt a folytonosságot egyelőre nem is tudjuk igazolni. Mellette utalnunk kell az épületes igényű, metafizikai kitekintésű barokk iskoladrámák ösztönzésére is.

A somlyói játékok egyike (1759) valósággal Júdás-misztérium, amelybe a barokk moralitások ostorozó, penitenciát sürgető, engesztelés után sóvárgó hangja is megszólal. Az üdvös tanulságot summázó epilógus így hangzik:

**Oh, keresztény lélek, vajon ki volt oka,
Hogy ily kegyetlenül az Istennek fia
Feszítettnek magas és becstelen fára,
Kiben a véteknek árnyéka sem vala.**

**Talán bizony Júdás vala fővebb oka,
A zsidó nemzetnek ki kezébe adta,
Harminc ezüst pénzért ötöt elárulta,
Azzal jutott Jézus talán ily nagy kénokra?**

**Rút gondolatokkal megkoronázott fejét,
Trágár beszédekkel ötöt megcsúfolod,
Krisztusnak orcáját akkor betakarod,
Hogy rossz végre más hozzányúljon, meghagyod.**

**Krisztust köntösétől fosztod Heródezzel,
Buja életedből midőn nem vetkezel,
És felöltözteted rút, szakadott inggel,
Midőn rossz példát adsz feslett életeddel.**

**Nem úgy atyámfia, nem mondasz igazat,
Mert te önnön magad Krisztust elárultad,
Midőn vétkező táncra adád a szajadot,
Vásárlásban család felebarátodat.**

**Önnön magad csapod öt pofon Annásnál,
Sok káromkodással és átkozódással,
Hamisan vádolod főpap Kaifásznál,
Hamis bizonyszóval, s hamis fogadással.**

**Midőn reáhajol rút orcátlanságra,
Pilatussal Krisztust ítéled halálra,
Testi nyaláncsággal szegzed keresztifára,
Bűneidet adod epés italára.**

**Térj meg immár kérlek, térj meg óh keresztény,
Többször Krisztusodat ne feszítsd meg ingyen!
Mivel ha meg nem térsz az útról, amelyen
Jársz, elveszted lelked, nyilván tudom. Amen.**

Júdás siralma vallásos népköltészetünknek még mindig alig ismert világában is számos barokkos változatban föltűnik:

**Oh én szegény Júdás, miért is vétkeztem,
Harminc ezüst pénzért eladám mesterem.
Most nap és hold sírnak, sötét a nagy világ,
Kövek repedeznek, kősziklák ledőlnek.**

**Nem hittem Jézusunk mézédés szavának,
Árulója lettem ég és föld Urának.
Keresztre feszíték szörnyű nagy bűnömért,
És az egész világ súlyos vétkeiért.**

**Mesterem, bocsásd meg szörnyű vétkezésem,
Most látom, ellened mily vétket követtem.
Atyám voltál, mégis fiad áruló lett,
Harminc ezüst pénzért meg is feszítettett...**

Júdás alakja bibliai ihletésű népballadaink ritka sorában is föltűnik. Szépke-nyerüszentmárton erdélyi református faluból való:

Jézus az asztalnál eszik,
Zsidók a ház megett lesik.
Kíment Júdás ő közéjük,
Beszélgetni kezdett velük...
— Adjatok harminc ezüstet,
Hogy a Jézust adjam nektek! —
Zsidók Jézust nem ismerték,
Fogságba hát hogy vethessék?
De Júdás betanította,
Zsidókat a kertbe hívja.
Melyiket ő megcsókolja,
Heródes azt el is fogja...

fehér virágok,
fehér virágok,
fehér virágok,
fehér virágok,
fehér virágok,
fehér virágok,
fehér virágok,

Szagrális népköltészetünk Júdás-képét a nagypénteki liturgia állandó ihletése mellett Székelyföldön a somlyói világszínház, az Alföldön a licenciátus hagyomány, országszerte a barokk népkönyv, főleg a *Makula nélkül való Tükör* színezi. Alakításából búcsúvezető, énekszerző, gyanútlanul kompiláló (összeszerkesztő) szentembereink is kiveszik a maguk jelentős részét. Különösen Varga Lajos, a századfordulónak e rejtélyes népi versmondója emelkedik ki közülük. *Verses Szentírás* című, 1899—1926 között 16 ezer példányban elkelt fõmûvében Júdásról is szól. Epikus lassúsággal, lírikus színezéssel elmondja, amit az evangéliumokból is ismerünk. Bõven merít a legendából is, ebből a részből idézünk. Amikor tettét megbánta és a júdáspénzt szétszórta, lelkiismerete a Himnon völgyébe üldözte:

Himnonvölgy vagy Átokvölgy ennek a neve,
Ezt jegyzé föl róla a legendák könyve:
A paradicsomból midõn kitiltották,
Elsõ szüleink e tájékat lakhatták.
Még ekkor e helyet dús növényzet fõdte,
Illatos virágok és fák díszlettek benne.
Szent volt ekkor e völgy, áldozat szent helye,
Közepén két oltár vala fõlemelve.
Ez volt oltára az elsõ testvéreknek,
Ósatyánk fiai: Káin és Ábelnek.

Amikor Káin egy bottal agyonütötte testvérét, az Áldás völgyére most átok szállott. Minden kipusztult, semmi nem élt, fogant meg rajta, csak a gyilkos husáng eresztett mély gyökeret a földbe. Ebbõl sarjadt a lelkiismeret mardosásának fája:

Mindenki borzadva kerül e helyet,
Remeg s fél az, akit útja erre vezet.
De mégis hát mi az? Tekintsünk oda csak,
E völgyben bolyong ott egy sötétlõ alak...
Júdás apostol õ, az a szerencsétlen!
Ugyan mit kereshet a Himnon völgyében?...
Bolyong egyedül az áruló apostol,
Kinek szívét s lelkét betölté a pokol.
Feltõrik keblébõl egy kínos sóhajtás:
Hallod-e mit tettél te áruló Júdás?
Halj meg te is, halj meg! E földön mért lennél?
Irgalmat, kegyelmet már úgysem nyerhetnél!
Szakadj reám pokol! Jobb nekem meghalnom,
A gyilkos számára úgy sincsen irgalom!...
Júdás körültekint s belenyúl keblébe,
A pénztartó zsinór akad a kezébe.
És mit világosan megmond a Szentírás:
Felakasztá magát az áruló Júdás.
Felakasztá magát a Himnon völgyében,
Ide menekült a kétségbeesésben...

Majd mikor eljõ az utolsó ítélet,
A világnak összes bûnei itt lesznek...
És fejére akkor a gonosz Júdásnak
Még e bûnök is kárhozatot szórnak.
Iszonyú volt a tett, borzasztó lesz a nap,
De rettenetesebb lészen a kárhozat.
Júdás bûnének olyan a nagysága,
Nincs az õ bûnének a világom mása...
Leborulva kérünk Isten, égi Atyánk,
Engedd, hogy ez legyen elrettentõ példánk:
Szívünket s lelkünket hogy megjobbíthassuk,
Bûneinkkel, Jézust el ne árulhassuk...